

موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی

بررسی سیاست‌های تعرفه‌ای کشور

گزارش پشتیبان شماره ۱۰

طرح تدوین سند سیاست تجاری ایران

مجری: صادق ضیاء بیگدلی

مهرماه ۱۳۹۷

بررسی سیاست های تعرفه ای کشور

چکیده

در این گزارش به بررسی برخی از زوایای ناکارایی نظام تعرفه‌ای ایران پرداخته شده است. برخورداری از بالاترین سطوح تعرفه‌ای در دنیا و قرار گرفتن در بین ۵ کشور دارای بالاترین موانع تعرفه‌ای بر واردات، حمایت تعرفه‌ای نسبی بالاتری از بخش صنعت در مقایسه با بخش کشاورزی برخلاف عرف و استاندارد جهانی، عدم برخورداری از تعرفه در سطح صفر بر خلاف دیگر کشورهای جهان و به عبارت دیگر عدم امکان حذف تعرفه حداقل در مورد برخی از اقلام کالایی در مذاکرات دو جانبه تجاری از جمله موارد ضعف نظام تعرفه‌ای ایران است. وجود ردیف‌های تعرفه‌ای تحت عنوان «سایر» در ساختار تعرفه‌ای ایران که در برگیرنده ۲۱ درصد خطوط تعرفه‌ای کشور و بیش از ۳۰ درصد واردات است نیز از دیگر زوایای عدم شفافیت و دشواری در مدیریت واردات کشور است. بطور کلی نیاز شدید نرخ‌های تعرفه‌ای کشور به کاهش‌های اساسی برای نزدیک شدن به استانداردهای جهانی به منظور جهت تسهیل در پیوستن به موافقت‌های دوجانبه و چندجانبه منطقه‌ای و همچنین فرآیند الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت، از چالش‌های کشور در حوزه تعرفه‌ها و سیاست‌های تجاری است.

فهرست مطالب

۴	۱- مقدمه.....
۵	۲- مقایسه ساختار تعرفه ایران با کشورهای منتخب.....
۷	۳- روند تغییر نرخ تعرفه در ایران طی دهه اخیر.....
۹	۴- برخورداری ایران از نرخ های بالای تعرفه.....
۱۰	۵- وجود حداقل حقوق گمرکی برای همه کالاها.....
۱۱	۶- روند نرخ تعرفه به تفکیک نوع کالا.....
۱۲	۷- حداکثر و حداقل تعرفه گروه های کالایی.....
۱۳	۸- کاهش طبقات تعرفه ای.....
۱۶	۹- تعدد ردیف «سایر کالاها» در خطوط تعرفه ای.....
۱۸	۱۰- درآمدهای تعرفه ای.....
۱۹	۱۱- علل اثربخشی پایین نظام تعرفه ای کشور.....
۱۹	۱۲- نرخ حمایت موثر.....
۲۲	۱۳- خلاصه و نتیجه گیری.....
۲۵	منابع و مآخذ.....

تعرفه به عنوان ساده‌ترین ابزار سیاست‌گذاری تجاری محسوب می‌شود و عبارت است از مالیاتی که هنگام ورود کالا به کشور، اعمال می‌شود. تعرفه به صورت مختلفی وضع می‌شود که عبارت از تعرفه ارزشی^۱، تعرفه خاص^۲، تعرفه مختلط^۳ یا جایگزین^۴ و تعرفه ترکیبی^۵ است. تعرفه ارزشی ساده‌ترین و متداول‌ترین نوع تعرفه است. این نوع تعرفه بر حسب درصدی از ارزش کالای وارداتی محاسبه می‌گردد. تعرفه خاص به آن گونه از عوارض گمرکی اطلاق می‌شود که میزان آن ارتباطی به ارزش کالای وارداتی نداشته باشد و بر اساس وزن، تعداد و ... کالای وارداتی تعیین می‌شود. در تعرفه مختلط یا جایگزین نیز حمایت حداکثری یا حداقلی از یک محصول از طریق انتخاب بین یک تعرفه ارزشی و یا یک تعرفه خاص، تضمین می‌گردد. مثلاً گفته می‌شود که تعرفه محصول مورد نظر وارداتی ۱۰٪ است و یا ۵ دلار به ازای هر واحد، هر کدام که بیشتر است. تعرفه ترکیبی نیز به آن دسته از عوارض گمرکی گفته می‌شود که به صورت ترکیبی از یک تعرفه خاص یا یک تعرفه ارزشی بیان می‌شوند. به طور مثال ۱۰٪ به علاوه یا منهای ۲ دلار برای هر عدد کالای وارداتی. در هر موارد تعرفه‌ای، اثر تعرفه منجر به افزایش هزینه ورود کالا به کشور می‌شود. تعرفه‌ها یکی از منابع درآمدی دولت نیز محسوب می‌شود؛ اما هدف اصلی از اعمال تعرفه‌ها، ایجاد درآمد برای دولت نبوده، بلکه حمایت از صنایع داخلی خاص است. از جنگ جهانی دوم تا سال های ۱۹۷۰، بسیاری از کشورهای در حال توسعه تلاش کردند تا رشد اقتصادی خود را با محدود ساختن واردات کالاهای صنعتی به منظور تقویت و رشد بخش صنعتی با استفاده از بازارهای داخلی شتاب دهند. این استراتژی بنا بر دلایلی متداول شد، اما استدلال های تئوری اقتصادی در زمینه جانشینی واردات نقش مهمی در گسترش آن ایفا نمود. شاید از میان این مباحث، مهم ترین آن، استدلال صنایع نوزاد^۶ می‌باشد. بر اساس این استدلال کشورهای در حال توسعه در بخش صنعت دارای یک مزیت نسبی بالقوه هستند، اما صنایع تولیدی جدید در کشورهای در حال توسعه نمی‌توانند در ابتدا با صنایع کشورهای توسعه یافته که از بنیاد مستحکمی برخوردار می‌باشند، رقابت نمایند. دولت‌ها برای حمایت از صنایع به نحوی که به جایگاه مطلوب خود نائل آیند، باید به طور موقت از صنایع جدید تا زمانی حمایت کنند که آنها به اندازه کافی رشد نموده و بتوانند در عرصه رقابت بین‌المللی حضور یابند. بنابراین، استفاده از تعرفه‌ها به عنوان ابزاری موقتی در خصوص حمایت از صنایع نوزاد است.

به نظر می‌رسد در ایران رویکرد وضع تعرفه بر واردات کالاها و اعمال آن به عنوان یک ابزار سیاست تجاری در این راستا بوده است. اما از منظر دیگر، کارشناسان، تداوم اعمال سطح بالای تعرفه‌ها را در واقع

^۱ Advalorem Tariffs

^۲ Specific Tariffs

^۳ Mixed Tariffs

^۴ Alternative Tariffs

^۵ Compound Tariffs

^۶ Infant Industry

بازتابی از سطح رقابت‌پذیری ضعیف محصولات تولید داخلی می‌دانند که به هیچوجه تناسبی با امکانات، توانایی‌ها و مشخصات اقتصاد ملی ندارد و بیشتر محصول ناکارآمدی در حوزه سیاست‌گذاری‌های کلان و به ویژه سیاست‌های تجاری و تعرفه‌ای است. به همین دلیل، گزارش حاضر از نگاه آماری و بررسی روند تغییر سطح تعرفه‌ها طی دهه اخیر به بررسی و تحلیل ساختار تعرفه‌ای ایران و نمایاندن برخی از زوایای آن در مقایسه با برخی از کشورها می‌پردازد.

۲- مقایسه ساختار تعرفه ایران با کشورهای منتخب

ساختار تعرفه‌گذاری کشورهای مختلف متناسب با سیاستگذاری هر کشور، متفاوت است. سازمان جهانی تجارت در گزارش سالانه خود امکان مقایسه ساختار تعرفه کشورهای مختلف را فراهم ساخته است. ایران در حال حاضر از منظر میانگین ساده نرخ‌های تعرفه کماکان در زمره کشورهای محسوب می‌شود که از بالاترین نرخ‌های تعرفه در دنیا برخوردار است. در حال حاضر ایران با میانگین نرخ تعرفه ۱۸/۲ درصد پس از کشورهای باهاما، سودان، جیبوتی و مالدیو، رتبه پنجم دنیا را به خود اختصاص داده است. **جدول ۱**، میانگین ساده تعرفه کل ردیف‌های تعرفه‌ای و به تفکیک بخش کشاورزی و غیرکشاورزی را برای کشورهای منتخب مختلف (۲۷ کشور) نشان می‌دهد. این اطلاعات تعرفه‌ای برای ۱۵۱ کشور از بانک اطلاعات آماری سازمان جهانی تجارت استخراج شده و بر اساس بیشترین تا کمترین سطح تعرفه‌ای کشورها مرتب شده است. بر اساس اطلاعات جدول مذکور، کشور باهاما بالاترین نرخ تعرفه (۳۵/۹ درصد) را در میان کشورهای جهان برای کالاهای وارداتی وضع نموده که تعرفه بخش کشاورزی ۲۱/۹ درصد و غیرکشاورزی ۳۷/۴ درصد است. کشورهای سودان، جیبوتی و مالدیو به ترتیب با ۲۱/۲ درصد، ۲۱ درصد و ۲۰/۵ درصد بالاترین نرخ تعرفه (میانگین ساده) در میان کشورهای جهان برخوردار هستند و پس از آن‌ها ایران با میانگین ۱۸/۲ درصد پنجمین کشور دارای بالاترین نرخ تعرفه در جهان است. این در حالی است که تفاوت نرخ تعرفه ایران با کشور رتبه دوم تنها ۳ درصد است. همچنین تفاوت میانگین نرخ تعرفه ایران با میانگین ۱۵۱ کشور مورد بررسی برابر ۹/۲ درصد یا تقریباً ۲ برابر میانگین جهانی است. شایان ذکر است که ایران تا قبل از اجرای سیاست اخیر کاهش نرخ‌های تعرفه که پس از افزایش نرخ ارز صورت گرفت، با نرخ ۲۶/۴ درصد پس از باهاما رتبه دوم را در میان کشورهای مزبور داشته است.

متوسط نرخ‌های تعرفه ۱۵۱ کشور برابر با ۹/۵ درصد است که ۷۹ کشور از جمله کشورهای برزیل (رتبه ۲۱)، هند (رتبه ۲۲)، کره جنوبی (رتبه ۲۵)، چین (رتبه ۷۷) و روسیه (رتبه ۷۹) با میانگین‌های تعرفه‌ای به ترتیب ۱۳/۵ درصد، ۱۳/۵ درصد، ۱۳/۳ درصد، ۹/۹ درصد و ۹/۷ درصد از نرخ متوسط تعرفه بالاتر از میانگین جهانی هستند. مقایسه میانگین نرخ تعرفه به تفکیک بخش‌های کشاورزی و غیرکشاورزی نشان می‌دهد که در بین ۱۵۱ کشور مورد بررسی، حدود ۷۰ کشور حمایت نسبی بالاتری را از بخش کشاورزی نسبت به بخش

با بخش غیرکشاورزی در مقایسه با ایران به عمل می آورند و حدود ۸۱ کشور حمایت نسبی پایین تری را نسبت به ایران از بخش کشاورزی خود به عمل می آورند.

جدول ۱: متوسط نرخ تعرفه کشورهای جهان و جایگاه ایران

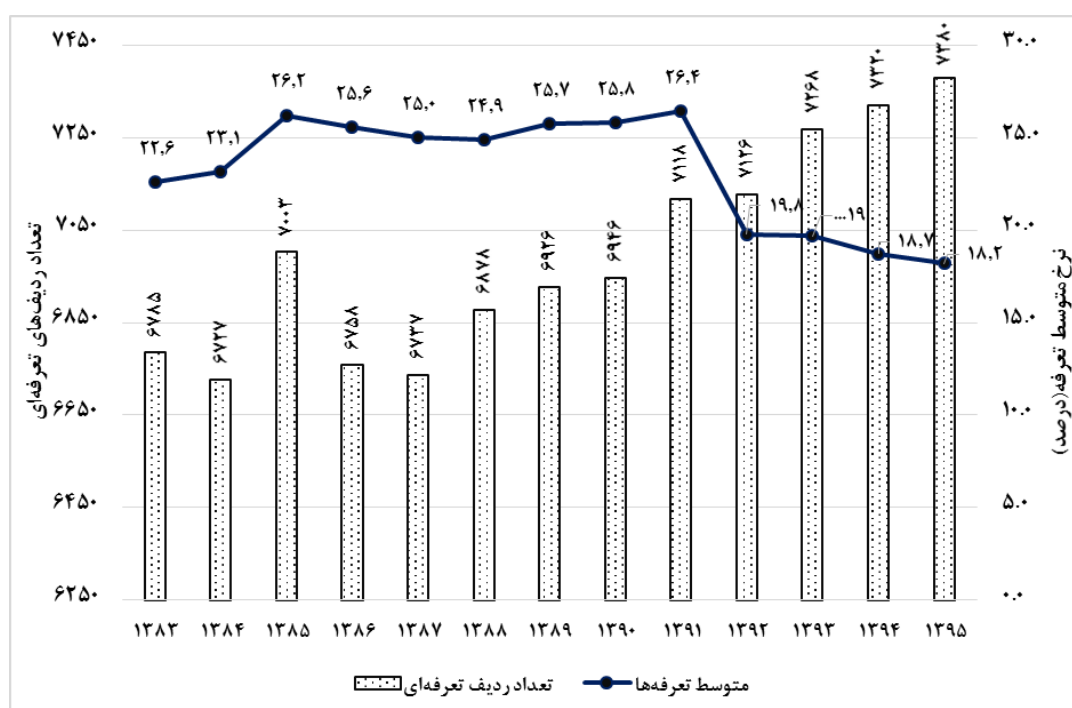
میانگین ساده تعرفه			نام کشور	رتبه	ردیف
غیرکشاورزی	کشاورزی	کل			
۳۷,۴	۲۱,۹	۳۵,۹	باهاما	۱	۱
۱۹,۷	۳۰,۳	۲۱,۲	سودان	۲	۲
۲۲	۱۴,۲	۲۱	جیبوتی	۳	۳
۲۰,۸	۱۸,۳	۲۰,۵	مالدیو	۴	۴
۱۶,۷	۲۶,۷	۱۸,۲	ایران	۵	۵
۱۷,۵	۲۱,۶	۱۸,۱	گابن	۶	۶
۹,۳	۶۶,۷	۱۶,۸	مصر	۱۲	۷
۱۳,۴	۱۶,۸	۱۳,۹	بنگلادش	۲۰	۸
۱۴,۱	۱۰,۲	۱۳,۵	برزیل	۲۱	۹
۱۰,۲	۳۳,۵	۱۳,۵	هند	۲۲	۱۰
۱۳,۲	۱۵,۴	۱۳,۵	پاکستان	۲۳	۱۱
۶,۸	۵۲,۷	۱۳,۳	جمهوری کره	۲۵	۱۲
۵,۵	۴۲,۴	۱۰,۸	ترکیه	۵۸	۱۳
۹	۱۵,۶	۹,۹	چین	۷۷	۱۴
۹,۳	۱۲,۲	۹,۷	روسیه	۷۹	۱۵
۶,۷	۷,۵	۶,۹	اندونزی	۱۰۰	۱۶
۱,۹	۳۵,۷	۶,۸	سوئیس	۱۰۲	۱۷
۵,۵	۸,۹	۶,۵	مالزی	۱۰۴	۱۸
۵,۷	۷,۱	۵,۹	افغانستان	۱۱۱	۱۹
۴,۲	۱۳,۲	۵,۵	اتحادیه اروپا	۱۱۷	۲۰
۲,۶	۱۹	۴,۹	ژاپن	۱۲۱	۲۱
۴,۶	۶	۴,۸	عربستان سعودی	۱۲۳	۲۲
۳,۱	۵,۳	۳,۴	امریکا	۱۴۰	۲۳
۳	۱,۲	۲,۷	استرالیا	۱۴۳	۲۴
۲,۲	۱,۴	۲	نیوزیلند	۱۴۶	۲۵
۰	۰	۰	هنک کنگ	۱۵۰	۲۶
۰	۰	۰	ماکائو	۱۵۱	۲۷
۸,۶	۱۵,۲	۹,۵	میانگین ۱۵۱ کشور	-	

مأخذ: سازمان جهانی تجارت، ۲۰۱۵. (www.wto.org)

۳- روند تغییر نرخ تعرفه در ایران طی دهه اخیر

بررسی روند کلی تغییر نرخ‌های تعرفه کشور طی دوره ۱۳۸۳-۱۳۹۵ حاکی از روندی نزولی و رو به کاهش متوسط نرخ تعرفه بوده است (نمودار ۱). متوسط نرخ تعرفه از ۲۲/۶ درصد در سال ۱۳۸۳ به ۱۸/۲ درصد در سال ۱۳۸۵ افزایش یافته و این نرخ تا سال ۱۳۹۱ با نوسانات اندکی تقریباً در همان سطح باقی ماند. اما در سال ۱۳۹۲ با توجه به افزایش شدید نرخ ارز و کاهش ارزش پول ملی، به منظور متناسب‌سازی نسبت تعرفه‌ها با نرخ ارز تغییرات شدیدی در جهت کاهش صورت پذیرفته است و متوسط تعرفه به ۱۹/۸ درصد رسید. پس از این سال، روند نزولی نرخ تعرفه ادامه یافته و در سال ۱۳۹۵ به ۱۸/۲ درصد رسید.

نمودار ۱: روند تغییر میانگین ساده تعرفه و فراوانی ردیف‌های تعرفه‌ای

ماخذ: موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، مقررات صادرات و واردات سال‌های ۱۳۸۳-۱۳۹۵

تا قبل از سال ۱۳۸۳ خطوط تعرفه‌ای ایران در سطح کدهای شش رقمی HS بوده است اما از این سال به بعد، تعرفه‌های در سطح کدهای هشت رقمی ارائه شده است. افزایش تعداد ردیف‌های تعرفه‌ای از طریق افزایش خطوط در سطح شش رقمی به سطوح هشت، ده و بیشتر و یا از طریق افزایش تعداد ردیف‌ها در هر سطح امکان پذیر است. این امر برای اعمال دقیق‌تر سیاست‌های تجاری با استفاده از ابزار تعرفه در جهت مدیریت واردات و حمایت از تولیدات داخلی بسیار موثر است. همانطور که در نمودار فوق ملاحظه می‌گردد تعداد خطوط تعرفه‌ای در سطح هشت رقمی تا سال ۱۳۹۵ بطور مداوم در حال افزایش بوده است. همچون اکثر کشورها، در ساختار تعرفه‌ای ایران نیز سطح تعرفه برای کالاهای کشاورزی به جهت اهمیت این محصولات در بحث امنیت غذایی بیش از کالاهای غیرکشاورزی است.

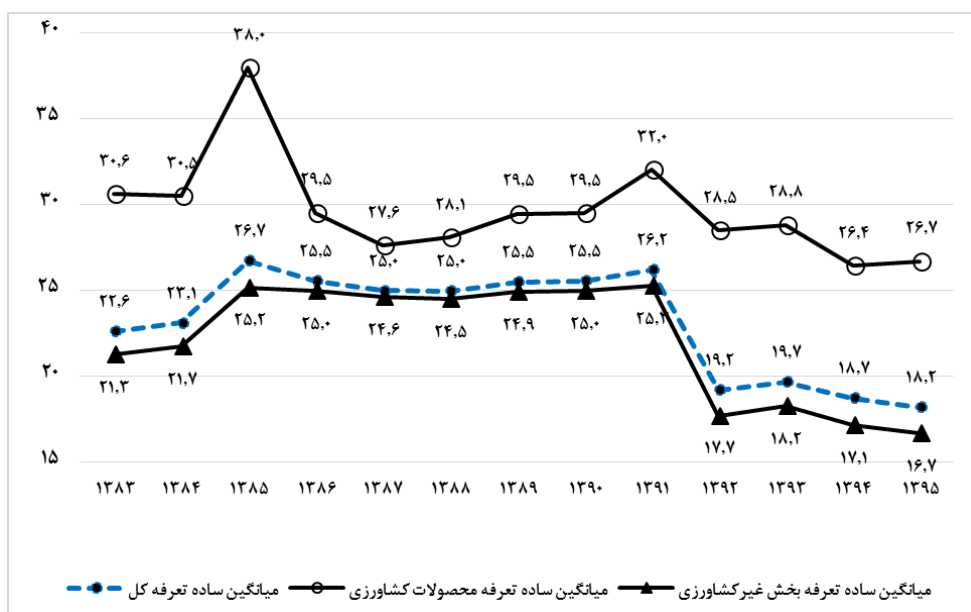
جدول ۲: میانگین ساده تعرفه‌های کشور به تفکیک کالاهای کشاورزی و غیر کشاورزی

ردیف	سال	اقتصاد		محصولات کشاورزی		محصولات غیر کشاورزی (صنعتی)	
		تعداد ردیف‌ها	میانگین ساده	تعداد ردیف‌ها	میانگین ساده	تعداد ردیف‌ها	میانگین ساده
۱	۱۳۸۳	۶۷۸۵	۲۲,۶	۹۹۶	۳۰,۶	۵۷۷۴	۲۱,۲۷
۲	۱۳۸۴	۶۷۲۷	۲۳,۱	۸۷۳	۳۰,۵	۶۰۳۲	۲۱,۷۳
۳	۱۳۸۵	۷۰۰۳	۲۶,۷۴	۸۵۱	۳۷,۹۷	۶۰۷۷	۲۵,۱۷
۴	۱۳۸۶	۶۷۵۸	۲۵,۵۴	۸۲۵	۲۹,۵۲	۵۹۰۸	۲۴,۹۸
۵	۱۳۸۷	۶۷۳۷	۲۴,۹۸	۸۲۸	۲۷,۶۱	۵۹۳۱	۲۴,۶۱
۶	۱۳۸۸	۶۸۷۸	۲۴,۹۶	۸۶۹	۲۸,۰۸	۵۹۹۹	۲۴,۵۱
۷	۱۳۸۹	۶۹۲۶	۲۵,۴۹	۸۷۱	۲۹,۴۸	۶۰۳۳	۲۴,۹۱
۸	۱۳۹۰	۶۹۴۶	۲۵,۵۴	۸۷۶	۲۹,۵۱	۶۰۵۸	۲۴,۹۶
۹	۱۳۹۱	۷۱۱۸	۲۶,۲۰	۹۶۵	۳۲,۰۴	۶۱۵۷	۲۵,۲۸
۱۰	۱۳۹۲	۷۱۲۶	۱۹,۲	۹۵۶	۲۸,۵	۶۰۶۳	۱۷,۷
۱۱	۱۳۹۳	۷۲۶۸	۱۹,۶۵	۹۵۹	۲۸,۸۳	۶۲۸۸	۱۸,۲۴
۱۲	۱۳۹۴	۷۳۲۰	۱۸,۷۱	۱۲۵۴	۲۶,۴۳	۶۰۸۱	۱۷,۱۲
۱۳	۱۳۹۵	۷۳۸۰	۱۸,۲	۱۱۳۲	۲۶,۶۹	۶۲۴۸	۱۶,۶۶

ماخذ: موسسه مطالعات مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، مقررات صادرات و واردات سال‌های ۱۳۸۳-۱۳۹۵

در نمودار ۲ نشان داده شد که در دوره ۱۳۸۳-۱۳۹۵ همواره تعرفه محصولات کشاورزی بالاتر از محصولات غیر کشاورزی بوده است. از سال ۱۳۹۲ علیرغم کاهش عمومی تعرفه‌ها به دنبال تحولات نرخ ارز، کاهش تعرفه‌ای در بخش کشاورزی کمتر از بخش غیر کشاورزی بوده است. به عبارت دیگر بطور نسبی میزان حمایت تعرفه‌ای از بخش کشاورزی رو به افزایش بوده است.

نمودار ۲: روند متوسط نرخ تعرفه به تفکیک کالاهای کشاورزی و غیر کشاورزی

ماخذ: موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، مقررات صادرات و واردات سال‌های ۱۳۸۳-۱۳۹۵

۴- برخورداری ایران از نرخ‌های بالای تعرفه

ایران در بین کشورهای جهان نه تنها یکی از بالاترین میانگین‌های تعرفه (۱۸/۵ درصد) را داراست، بلکه از وسیع‌ترین سطح پوشش حمایت تعرفه‌ای نیز برخوردار است و به شکلی بی‌سابقه، هر کالای وارداتی را مشمول حداقل حقوق گمرکی ۴ درصد قرار داده است.^۷ این موضوع علاوه بر سطح پایین هدفمندی در حمایت تعرفه‌ای، نشان‌دهنده بالا بودن حمایت‌های تعرفه‌ای از تولیدات صنعتی در ایران و پایین بودن قدرت رقابت تولیدات داخلی است که با نظام‌های تعرفه‌ای متعارف بین‌المللی فاصله قابل توجهی دارد.

در ایران نظام حمایت از طریق تعرفه‌گذاری به جای تمرکز بر بخش کشاورزی، عموماً بروز نسبی گرایش به بخش صنعت است. ایران با میانگین نرخ تعرفه ۱۶/۷ درصدی در بخش صنعتی، در میان کشورهای منتخب (شامل کشورهای چین، اتحادیه اروپا، هند، اندونزی، ژاپن، کره جنوبی، پاکستان، مالزی، روسیه و عربستان) بیشترین نرخ را به خود اختصاص داده است. این مقدار برای محصولات صنعتی ژاپن، آمریکا و اتحادیه اروپا به ترتیب ۲/۶، ۳/۱ و ۴/۲ درصد است.

^۷ تا قبل از سال ۱۳۸۲ از واردات کالاها علاوه بر حقوق گمرکی انواع و اقسام عوارض و مالیات‌های مختلف اخذ می‌شد. با تصویب و اجرای قانون تجمیع عوارض از ابتدای سال ۱۳۸۲ کلیه عوارض و مالیات‌های متفرقه حذف و با حقوق ورودی مشتمل بر ۴ درصد حقوق گمرکی تعیین‌شده از سوی مجلس شورای اسلامی به‌علاوه سود بازرگانی که توسط هیئت‌وزیران تعیین می‌گردد، جایگزین شد.

۵- وجود حداقل حقوق گمرکی برای همه کالاها

در بسیاری از کشورها درصد بالایی از تعرفه‌های معاف از حقوق گمرکی شامل محصولات صنعتی می‌شود. برای مثال در کشور مالزی ۶۴/۱ درصد، ژاپن ۵۵/۷ درصد و آمریکا ۵۰/۶ درصد از خطوط تعرفه‌های صنعتی از حقوق گمرکی معاف است. این در حالی است که در ایران با توجه به قانون امور گمرکی و دریافت حداقل حقوق گمرکی ۴ درصد برای تمامی خطوط تعرفه، در عمل ردیف تعرفه‌ای معاف از حقوق گمرکی وجود ندارد.

شاخص سهم تعرفه‌های بالای ۱۵ درصد برای کشورهای پیشرفته منتخب کمتر از ۴ درصد است و از میان تمامی کشورها، صرفاً پاکستان در این شاخص از ایران پیشی گرفته است. این در حالی است که ۳۳/۲ درصد خطوط تعرفه‌ای محصولات صنعتی در ایران از حقوق گمرکی بیش از ۱۵ درصد برخوردار هستند. هر چه مقدار شاخص «سهم تعرفه‌های بیش از ۱۵ درصد» در یک بخش پایین‌تر باشد و یا به عبارت دیگر، هر چه سطح حمایت بین‌المللی پایین‌تر و سطح حمایت ملی بالاتر باشد، بیانگر بی‌قاعده بودن حمایت تعرفه‌ای در آن بخش دارد. عدم هدفمندی در نحوه اعمال حمایت‌های تعرفه‌ای از بخش صنعت ایران مشاهده می‌گردد.

تعرفه‌های غیرارزشی^۸ سهم قابل توجهی در ساختار تعرفه‌های در کشورهای پیشرفته دارند. در روسیه، آمریکا، اتحادیه اروپا، هند و ژاپن به ترتیب ۱۰/۸، ۸/۵، ۵/۱، ۴/۹ و ۳/۷ درصد از حقوق ورودی کل ردیف‌های تعرفه (به ویژه در بخش کشاورزی) به شکل غیرارزشی دریافت می‌شود؛ اما در سیاست تجاری ایران از این ابزار کمتر استفاده می‌شود. ایران از این بابت در کنار چین از پایین‌ترین نسبت در دریافت حقوق ورودی غیر ارزشی برخوردار است.

در کشورهای پیشرفته به روشنی تعرفه‌های غیر ارزشی محصولات کشاورزی بیش از تعرفه‌های غیر ارزشی محصولات صنعتی است، لذا می‌توان گفت تعرفه‌گذاری برای محصولات صنعتی در بیشتر کشورها از شفافیت بالاتری نسبت به محصولات کشاورزی برخوردار است. در ایران درصد تعرفه‌های غیر ارزشی در محصولات کشاورزی و صنعتی تفاوت چندانی با یکدیگر ندارند.

ایران در مقایسه با سایر کشورها، به‌طور نسبی از دامنه تعرفه‌های پایینی در بخش کشاورزی نسبت به صنعت برخوردار است؛ که دلیل این امر را می‌توان در نگاه معطوف به جلب رضایت مصرف‌کنندگان جستجو کرد. تفسیر غلط از برخی قوانین، هدفمند نبودن نظام تعرفه‌ای و معطوف بودن سیاست‌های اتخاذ شده در زمینه تجارت خارجی محصولات کشاورزی به تنظیم بازار داخل، با شعار حمایت از مصرف‌کننده (برخلاف آنچه غالب کشورهای جهان، حتی کشورهای توسعه‌یافته برای حمایت از بخش کشاورزی خود انجام می‌دهند)

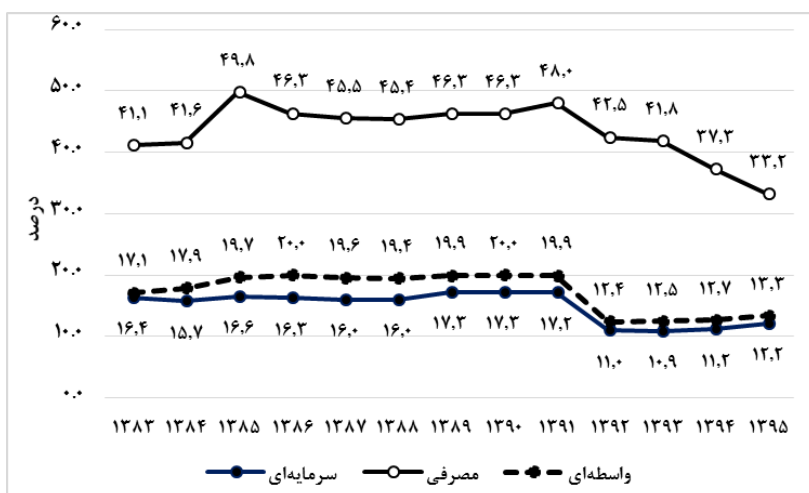
^۸ در تعرفه‌های غیرارزشی صرف‌نظر از ارزش واردات کالاها، مبلغ معینی به‌عنوان تعرفه، تعیین و اخذ می‌گردد.

نقش به سزایی در واردات بی‌رویه محصولات کشاورزی داشته است. ایران با میانگین تعرفه محصولات کشاورزی حدود ۲۹ درصد بعد از کشورهای هند، ترکیه و کره جنوبی قرار دارد.

۶- روند نرخ تعرفه به تفکیک نوع کالا

یکی از شاخص‌های مهم مورد توجه در خصوص موضوع مدیریت واردات، ترکیب واردات در اقتصاد ایران است. از لحاظ نوع کاربری، کالاهای وارداتی به کالاهای سرمایه‌ای، مصرفی، واسطه‌ای تقسیم شده‌اند. دولت‌ها از طریق وضع تعرفه‌های مناسب از واردات کالاهای سرمایه‌ای و واسطه‌ای مورد نیاز صنایع کشور حمایت نموده و همچنین بر سر راه واردات محصولات نهایی و مصرفی در جهت رقابت پذیر نمودن محصولات مشابه داخلی موانع متعدد از جمله مانع تعرفه‌ای ایجاد می‌نمایند.

نمودار ۳: روند تغییر نرخ تعرفه به تفکیک نوع کالا

ماخذ: موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، مقررات صادرات و واردات سال‌های ۱۳۸۳-۱۳۹۵

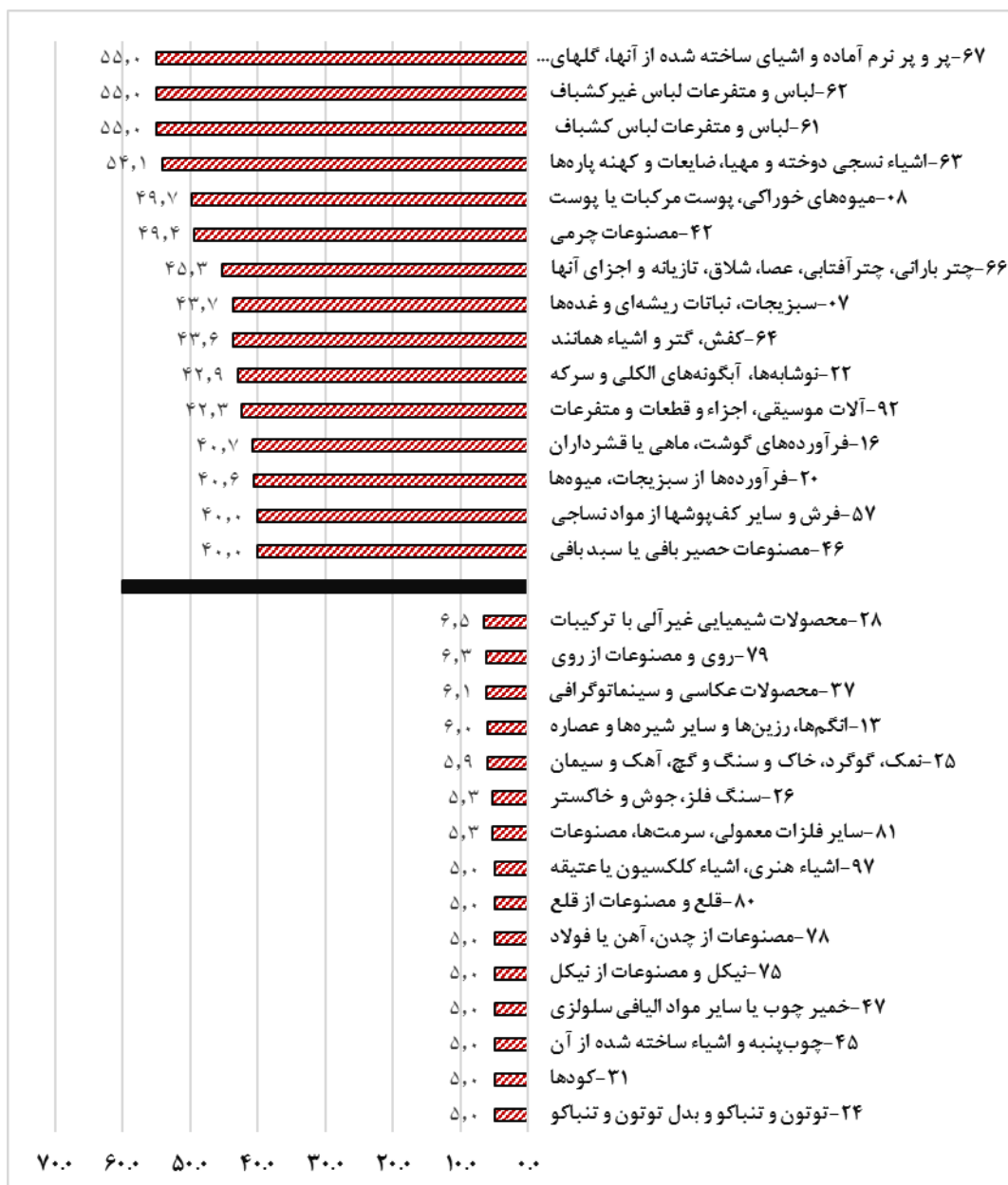
و طبقه بندی کالایی بخش آماری وزارت صنعت ، معدن و تجارت

نمودار ۳ نشان می‌دهد که بالاترین سطح تعرفه مربوط به کالاهای مصرفی بوده است و نرخ تعرفه این دسته از کالاها طی دوره ده ساله ۱۳۸۳-۱۳۹۳ همواره بین ۴۰ تا ۵۰ درصد بوده است از سال ۱۳۹۳ به بعد نرخ تعرفه به زیر ۴۰ درصد کاهش یافته، بطوری که در سال ۱۳۹۵ به ۳۳/۲ درصد رسیده است. کمترین میزان نرخ تعرفه مربوط به کالاهای سرمایه‌ای و سپس واسطه‌ای است. در سال ۱۳۹۵ نرخ تعرفه برای کالاهای سرمایه‌ای ۱۲/۲ درصد و برای کالاهای واسطه‌ای ۱۳/۳ درصد بوده است که مطابق **نمودار ۳** نسبت به سال‌های قبل، افزایشی اندکی داشته است.

۷- حداکثر و حداقل تعرفه گروه‌های کالایی

بررسی متوسط نرخ تعرفه گروه‌های کالایی بر حسب کدهای دو رقمی HS حاکی است که بالاترین نرخ تعرفه (سال ۱۳۹۵) معادل ۵۵ درصد مربوط به گروه‌های کالایی پر و اشیای ساخته شده از آن (کد ۶۷)، لباس و متفرعات لباس غیرکشباف (کد ۶۲) و لباس و متفرعات لباس کشباف (کد ۶۱) است و کمترین نرخ تعرفه معادل ۵ درصد مربوط به گروه‌های کالایی توتون و تنباکو و بدل توتون و تنباکو (کد ۲۴)، کودها (کد ۳۱)، چوب‌پنبه و اشیاء ساخته شده از آن (کد ۴۵)، خمیر چوب یا سایر مواد الیافی سلولزی (کد ۴۷)، نیکل و مصنوعات از نیکل (کد ۷۵)، مصنوعات از چدن، آهن یا فولاد (کد ۷۸)، قلع و مصنوعات از قلع (کد ۸۰) و اشیاء هنری، اشیاء کلکسیون یا عتیقه (کد ۹۷) می‌باشد. وضعیت متوسط نرخ تعرفه برای ۳۰ گروه کالایی دارای بالاترین و کمترین نرخ تعرفه در نمودار ۴ ارائه شده است.

نمودار ۴: حداکثر و حداقل متوسط نرخ تعرفه گروه های کالایی (کد دو رقمی) HS

ماخذ: مقررات صادرات و واردات سال ۱۳۹۵

۸- کاهش طبقات تعرفه‌ای

طی سالیان گذشته تعداد طبقات تعرفه‌ای از ۱۲۰ طبقه در سال ۱۳۷۶ به ۱۵ طبقه در سال ۱۳۹۲ کاهش یافته است. بر اساس مفاد بند ۶ مصوبه شماره «۴۲۲۱۰ / ت ۵۰۵۴۴ هـ» مورخ ۱۳۹۳/۴/۱۸ هیات

دولت، از ابتدای سال ۹۴ تعداد طبقات تعرفه‌ای کشور از ۱۴ طبقه به ۱۰ طبقه و در ابتدای سال ۹۵ به ۸ طبقه کاهش یافته است. کمترین سود بازرگانی یا حقوق ورودی کالاها در سال ۱۳۹۵ حدود ۵ درصد و بالاترین حقوق ورودی کالاها ۵۵ درصد است.^۹ بین این دو طبقه نیز، شش طبقه دیگر با تعرفه‌های ۱۰، ۱۵، ۲۰، ۲۶، ۳۲ و ۴۰ درصدی قرار دارند. در راستای روند سالانه کاهش تعرفه‌ها و تسهیل تجارت، برنامه بلندمدتی به این منظور در نظر گرفته شده تا طبقات تعرفه‌ای به پایین‌ترین حد ممکن رسانده شود.

همانطور که گفته شد سطح تعرفه‌ها و تعداد طبقات تعرفه‌ای (تعدد نرخ‌های تعرفه) در ایران در مقایسه با کشورهای دیگر بسیار بالاتر است. اصلاح و کاهش طبقات تعرفه‌ای از لحاظ نافذ بودن نرخ‌های تعرفه‌ای و منطقی نمودن اثرگذاری آن بسیار اهمیت دارد. علاوه بر این، وجود نرخ‌های تعرفه بالا بر اقلام وارداتی کشور به واسطه نگرانی‌های ناشی از تبعات کاهش آن، همواره اعطای امتیازات تعرفه‌ای در قالب موافقت‌نامه‌های همگرایی منطقه‌ای را با دشواری روبرو می‌سازد. لذا این اقدام در راستای بهبود رتبه منطقه‌ای و جهانی کشور از لحاظ سطح تعرفه‌ها و به خصوص آمادگی، زمینه‌سازی و ایجاد بستر لازم جهت حضور در موافقت‌نامه‌های منطقه‌ای دو چند جانبه و همچنین الحاق به سازمان جهانی تجارت ضروری به نظر می‌رسد. اینگونه موافقت‌نامه‌ها امکان دسترسی آسان و سریع بنگاه‌های داخلی را به بازارهای منطقه‌ای فراهم می‌سازد. دسترسی به بازارهای بزرگ‌تر منطقه که از رشد و سطح فعالیت کافی نیز برخوردارند، این امکان را فراهم می‌سازد تا ضمن ترمیم آسیب‌های گذشته، فرصت لازم برای حضور بنگاه‌های داخلی در یک فضای رقابتی‌تر فراهم شود و از این طریق، انگیزه لازم برای ارتقای فناوری، بهبود کیفیت و تولید در مقیاس بزرگ‌تر اقتصادی در آنان به وجود آید. اتصال تدریجی بازار داخلی به بازارهای بزرگ‌تر با اولویت بازارهای کشورهای همسایه و منطقه نیز می‌تواند به‌عنوان بهترین سیاست برای جبران مزیت‌های از دست‌رفته تولید داخل و خروج از شرایط رکودی اقتصاد ایران مورد توجه قرار گیرد.

همچنین کاهش و ایجاد محدودیت در موانع تعرفه‌ای به معنی رد ضرورت اقدامات حمایتی هدفمند کشور در خصوص برخی کالاهای مهم نمی‌باشد که غالباً نیازمند حمایت مقطعی (برای مدت چند سال) در جهت دستیابی به قدرت رقابت‌پذیری در بازارهای بین‌المللی می‌باشند و یا اینکه در زمره مواد غذایی و کالاهای کشاورزی اساسی و استراتژیک (مانند برنج و گندم و ...) قرار می‌گیرند.

^۹ البته خارج از طبقات مقرر در کتاب مقررات صادرات و واردات، عوارض مختلفی در قالب بودجه‌های سنواتی، عوارض محصولات فرهنگی، مالیات شماره گذاری خودروهای وارداتی و عوارض خودرو بر اساس میزان مصرف، ... وجود دارد.

جدول ۳: سطوح تعرفه‌ای و فراوانی ردیف‌های تعرفه‌ای سال‌های ۱۳۹۳، ۱۳۹۴ و ۱۳۹۵

۱۳۹۵					۱۳۹۴					۱۳۹۳				
ردیف	سطوح	تعداد	سهام از کل (%)	سهام تجمعی (%)	ردیف	سطوح	تعداد	سهام از کل (%)	سهام تجمعی (%)	ردیف	سطوح	تعداد	سهام از کل (%)	سهام تجمعی (%)
۱	۵	۳۰۰۱	۴۰,۷	۴۰,۷	۱	۴	۲۴۶۸	۳۳,۷	۳۳,۷	۱	۴	۲۵۲۰	۳۴,۷	۳۴,۷
۲	۱۰	۸۲۳	۱۱,۲	۵۱,۸	۲	۷	۸۶۷	۱۱,۸	۴۵,۶	۲	۶	۶۱۶	۸,۵	۴۳,۱
۳	۱۵	۶۸۰	۹,۲	۶۱,۰	۳	۱۰	۶۳۶	۸,۷	۵۴,۲	۳	۸	۴۸۴	۶,۷	۴۹,۸
۴	۲۰	۷۰۸	۹,۶	۷۰,۶	۴	۱۵	۷۱۶	۹,۸	۶۴,۰	۴	۱۰	۴۴۷	۶,۲	۵۶,۰
۵	۲۶	۴۵۳	۶,۱	۷۶,۸	۵	۲۰	۶۴۷	۸,۸	۷۲,۹	۵	۱۲	۲۶۸	۳,۷	۵۹,۶
۶	۳۲	۵۰۸	۶,۹	۸۳,۶	۶	۲۶	۳۲۲	۴,۴	۷۷,۳	۶	۱۵	۳۹۰	۵,۴	۶۵,۰
۷	۴۰	۵۱۵	۷,۰	۹۰,۶	۷	۳۲	۴۷۰	۶,۴	۸۳,۷	۷	۱۸	۱۰۷	۱,۵	۶۶,۵
۸	۵۵	۶۹۲	۹,۴	۱۰۰,۰	۸	۴۰	۴۹۶	۶,۸	۹۰,۵	۸	۲۲	۵۵۸	۷,۷	۷۴,۲
						۵۵	۲۲۲	۳,۰	۹۳,۵	۹	۲۶	۲۰۹	۲,۹	۷۷,۰
						۷۵	۴۷۴	۶,۵	۱۰۰,۰	۱۰	۳۲	۴۴۷	۶,۲	۸۳,۲
		۷۳۸۰					۷۳۲۰				۴۰	۴۹۴	۶,۸	۹۰,۰
											۱۲	۵۵	۲۳۵	۳,۲
											۱۳	۷۵	۱۶۳	۲,۲
											۱۴	۱۰۰	۳۳۰	۴,۵
												۷۲۶۸		

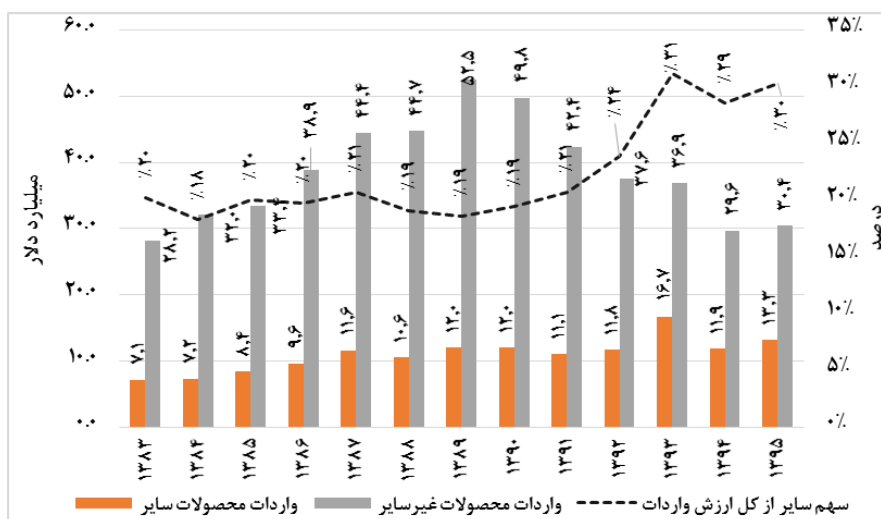
ماخذ: موسسه مطالعات مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، مقررات صادرات و واردات سال‌های ۱۳۸۳-۱۳۹۵

۹- تعدد ردیف «سایر کالاها» در خطوط تعرفه‌ای

برنامه‌ریزی تجاری و مدیریت واردات در خصوص کالاهایی که نشانه دقیقی از ویژگی آنها در اختیار نیست، امری دشوار محسوب می‌شود. در قانون مقررات صادرات و واردات کشور تعداد قابل توجهی از ردیف‌های تعرفه‌ای تحت عنوان «سایر کالاها» در زیر مجموعه گروه‌های کالایی مختلف برحسب طبقه بندی کالایی HS وجود دارند. به عبارت روشن‌تر، در خصوص این اقلام امکان شناسایی دقیق کالاهای وارداتی وجود ندارد؛ بنابراین از یک طرف، امکان اعمال سیاست‌های هدفمند تجاری به منظور حمایت از کالاهای مشابه داخلی وجود نداشته و از طرف دیگر در صورت برخورداری از تعرفه‌های پایین‌تر امکان سوء استفاده در ورود کالا از این مسیر نیز وجود خواهد داشت. بررسی آماری واردات این اقلام طی سال‌های گذشته نشان می‌دهد که میزان قابل توجهی از واردات کشور از طریق این کدهای کالایی صورت می‌پذیرد. بررسی خطوط تعرفه‌ای سایر کشورها مانند ترکیه، مالزی و همچنین اتحادیه اروپا نشان می‌دهد که کشورهای مذکور با برخورداری از ردیف‌های تعرفه‌ای ۱۲ رقمی، تا حد امکان ویژگی و مشخصات کالاهای وارداتی را دقیقاً روشن نموده و امکان سیاست‌گذاری دقیق را برای خود امکان‌پذیر ساخته‌اند.

بررسی تعداد ردیف‌های تعرفه‌ای برخوردار از عنوان «سایر» در قانون مقررات صادرات و واردات کشور و همچنین میزان واردات این اقلام حسب آمار گمرک کشور نشان می‌دهد که در حال حاضر بیش از ۲۱ درصد خطوط تعرفه‌ای وارداتی (بر حسب کدهای هشت رقمی HS) و حدود ۳۰ درصد ارزش واردات کشور در ردیف‌های تعرفه‌ای تحت عنوان «سایر کالاها» صورت می‌پذیرد.

نمودار ۵: سهم ردیف‌های تعرفه‌ای با عنوان «سایر کالاها» از کل واردات کشور

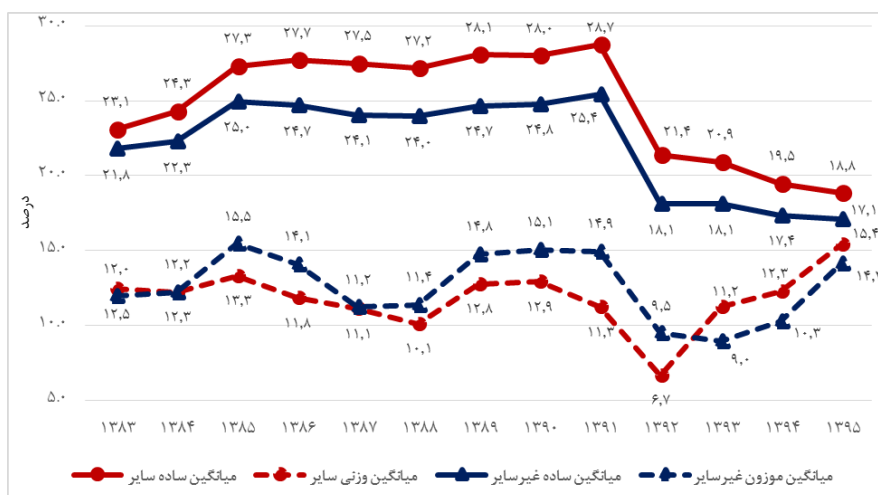

ماخذ: موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، مقررات صادرات و واردات سال‌های ۱۳۸۳-۱۳۹۵

و گمرک ج.ا. سال‌های ۱۳۸۳-۱۳۹۵

بررسی متوسط ساده تعرفه اقلام «سایر» طی دوره ۱۳۸۳-۱۳۹۵ نشان می‌دهد که همواره این اقلام از متوسط تعرفه‌های بالاتری در مقایسه با کالاهای معین یا غیرسایر برخوردار بوده‌اند؛ یعنی رویکرد موجود در سیاست‌های تعرفه‌ای کشور تعیین تعرفه‌های بالاتر برای این اقلام است، اما در عمل مشاهده می‌گردد که ۳۰ درصد واردات از مسیر این اقلام صورت می‌پذیرد (نمودار ۵). حجم واردات این کالاها در سال ۱۳۹۵ معادل ۱۳/۳ میلیارد دلار بوده است که ۳۰ درصد از کل ارزش واردات کشور را شامل می‌شود. میانگین ساده تعرفه کالاهای «سایر» در سال ۱۳۹۵ معادل ۱۸/۸ درصد و بالاتر از میانگین تعرفه اقلام دیگر (غیرسایر)، ۱۷/۱ درصد بوده است (نمودار ۶).

نمودار ۶: روند تغییر میانگین ساده و وزنی تعرفه‌ها با عنوان «سایر کالاها»

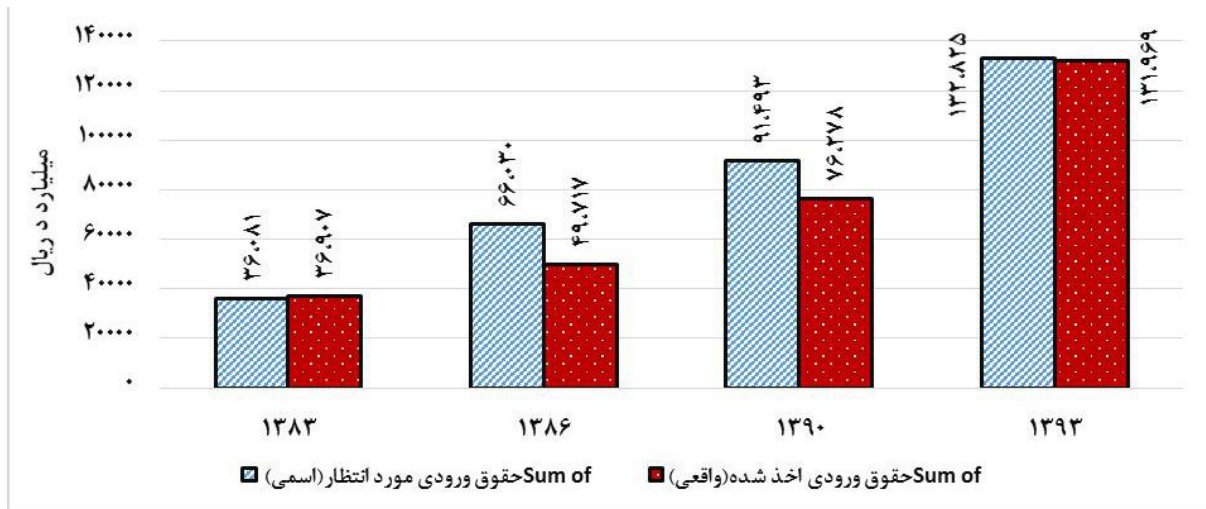

ماخذ: موسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی، مقررات صادرات و واردات سال‌های ۱۳۸۳-۱۳۹۵

با تعیین دقیق کالاها از طریق اختصاص خطوط تعرفه‌ای خاص برای هر کالا می‌توان این مشکل را حل نمود. توسعه خطوط تعرفه‌ای هشت رقمی و یا تعیین تعرفه‌ها در سطوح جزئی‌تر مثلا کدهای ۱۰ و ۱۲ رقمی همانند کشورهای پیشرو از جمله اقدامات معمول در این زمینه است.

۱۰- درآمدهای تعرفه‌ای

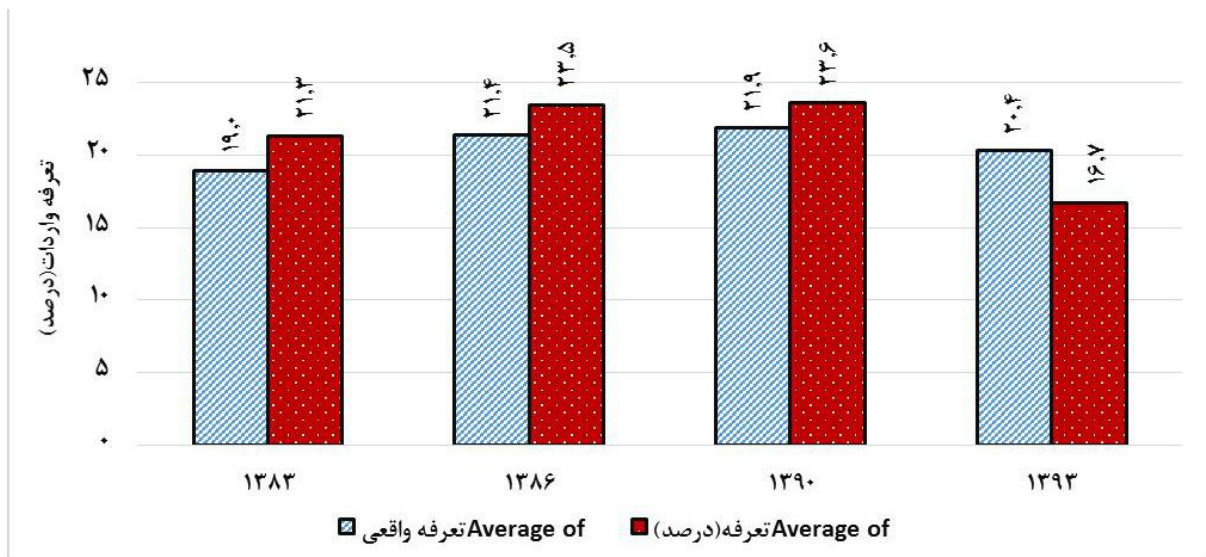
نمودار ۷: مقایسه مجموع حقوق گمرکی اسمی با حقوق گمرکی اخذ شده طی دوره ۹۳-۱۳۸۳

ماخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

نمودار ۸: مقایسه متوسط تعرفه اسمی و متوسط تعرفه اخذ شده کالاهای وارداتی کشور طی

دوره ۹۳-۱۳۸۳

ماخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

۱۱- علل اثربخشی پایین نظام تعرفه‌ای کشور

علاوه بر مواد اشاره شده در فوق، نظام تعرفه‌ای کشور از نقایص متعددی رنج می‌برد که از مهمترین آن‌ها می‌توان به بی‌ثباتی نظام تعرفه‌ای و تغییرات پی‌درپی نرخ‌های حقوق ورودی، طولانی و بلندمدت بودن حمایت‌ها و فقدان عنصر زمان و عملکرد در حمایت‌های تعرفه‌ای اعطاشده، بالاتر بودن عمومی نرخ‌های تعرفه نسبت به متوسط جهانی آن، فقدان تعرفه‌های صفر در رژیم تعرفه‌ای ایران، عدم توجه کافی به ملاحظات سیاست صنعتی، آمایش سرزمین و الزامات زیست‌محیطی در تنظیم تعرفه‌ها، ساختار بندی ناهمگون و عدم تناسب آن با نظام‌های طبقه‌بندی رایج تعرفه‌ای در جهان، فقدان برنامه روشن برای اصلاحات و کاهش‌های تعرفه‌ای در آینده، عدم استفاده از ابزارهای نوین دفاع تجاری (اقدامات ضد قیمت‌شکنی، حفاظتی و جبرانی)، به حاشیه رانده شدن سیاست‌های تعرفه‌ای و تسلط ابزارهای غیرتعرفه‌ای در برخی حوزه‌ها، فقدان ترتیبات تجاری منطقه‌ای مؤثر، رویکرد سنتی به ابزارهای حمایت، عدم توجه کافی به رویکردهای نوین حمایتی، ناکارآمدی و عدم بلوغ سیاست‌های مالیاتی به‌عنوان ابزارهای جانشین تعرفه در بسیاری از حوزه‌ها، بالا بودن تعرفه‌ها در بخش‌های رقابت‌پذیر تولید داخلی و فقدان نگاه منطقی به موضوع قاچاق و مسیرهای غیررسمی در تنظیم تعرفه‌ها اشاره کرد.^{۱۰}

۱۲- نرخ حمایت موثر

در ایران بطور مداوم از صنایع داخلی با هدف افزایش توان رقابت‌پذیری حمایت به عمل آمده است و این حمایت‌های گسترده و مستمر اگرچه سبب شکل‌گیری فعالیت‌های صنعتی متعددی از سالیان گذشته تاکنون شده است، اما بدلیل عدم هدفمندی در حمایت‌های انجام شده، زمینه‌های انحراف در منابع تولیدی و در نتیجه عدم دستیابی به هدف رقابت‌پذیری صنایع نیز فراهم شده است. از این‌رو لازم است با مطالعه دقیق، بطور هدفمند از صنایع کشور حمایت به عمل آید. در همین راستا مطالعه‌ای به منظور شناسایی رشته فعالیت‌های مناسب برای حمایت و همچنین آزادسازی تعرفه‌ای صورت گرفته است. نتایج محاسبه نرخ تعرفه موثر برای بخش کشاورزی نشان می‌دهد، نرخ حمایت موثر از رشته فعالیت دام و طیور زنده برابر ۱۸/۳۵- درصد می‌باشد، به عبارت دیگر با وجود وضع میانگین نرخ تعرفه ۷/۳ درصدی برای این بخش، اما به خاطر بالا بودن نرخ تعرفه مواد اولیه مورد نیاز آن، نرخ حمایت تعرفه‌ای واقعی از این بخش منفی می‌باشد. اما نرخ حمایت واقعی از سایر رشته فعالیت‌های کشاورزی از نرخ تعرفه اسمی اعمال شده به مراتب بیشتر می‌باشد. مثلاً نرخ‌های تعرفه اسمی اعمال شده برای سبزیجات و صیفی‌جات و محصولات باغداری به ترتیب برابر ۴۳/۳ درصد و ۴۲/۵ درصد می‌باشد اما نرخ حمایت واقعی از این بخش‌ها برابر ۵۵/۵ درصد و ۵۳/۸ درصد می‌باشد. این یافته‌ها نشان می‌دهد حمایت واقعی از بخش کشاورزی به مراتب بیشتر از حمایت تعرفه‌ای اسمی می‌باشد.

^{۱۰} زاهد طلبان، علی (۱۳۹۵)

حمایت تعرفه‌ای واقعی و اسمی از رشته فعالیت‌های معدنی تقریباً با یکدیگر برابر می‌باشد. برای رشته فعالیت‌های مرتبط با استخراج زغال سنگ، نرخ حمایت تعرفه‌ای واقعی برابر ۴/۶ درصد می‌باشد اما نرخ تعرفه اسمی برابر ۵/۰۲ درصد می‌باشد. برای سایر رشته فعالیت‌های این بخش نرخ تعرفه واقعی با اختلاف اندکی بیشتر از نرخ تعرفه اسمی می‌باشد. بر اساس نتایج محاسبه نرخ تعرفه موثر، رشته فعالیت‌های بخش صنعت را می‌توان به سه دسته تقسیم کرد:

۱- رشته فعالیت‌هایی که نرخ تعرفه موثر آنها منفی می‌باشد: تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر (۱۶/۱ درصد)، تولید کاغذ و محصولات کاغذی (۲۲/۲- درصد) و تولید تجهیزات پزشکی و جراحی و ... (۱۲/۵- درصد)

۲- رشته فعالیت‌هایی که نرخ تعرفه واقعی آنها مثبت می‌باشد اما از نرخ تعرفه اسمی اعمال شده برای آنها کمتر است: تولید مواد و محصولات شیمیایی (۸/۰۶ درصد) و تولید فلزات اساسی (۸/۲ درصد)

۳- رشته فعالیت‌هایی که نرخ تعرفه موثر آنها بیشتر از نرخ تعرفه اسمی می‌باشد.

نرخ تعرفه موثر این گروه بین ۰/۱ درصد تا ۵۵ درصد بیشتر از نرخ تعرفه اسمی می‌باشد. برای مثال نرخ تعرفه اسمی رشته فعالیت تولید کفش و اجزای آن برابر ۳۸/۲ درصد می‌باشد اما نرخ تعرفه موثر آن برابر ۵۵/۸ درصد می‌باشد و یا اینکه نرخ تعرفه اسمی رشته فعالیت تولید منسوجات برابر ۲۹/۹ درصد می‌باشد اما نرخ حمایت موثر از این رشته فعالیت برابر ۶۴/۲ درصد می‌باشد. نرخ تعرفه واقعی تولید محصولات فلزی فابریکی برابر ۲۲ درصد می‌باشد اما نرخ حمایت موثر از این بخش برابر ۴۲ درصد است. نرخ تعرفه اسمی تولید محصولات غذایی و آشامیدنی برابر ۳۱/۲ درصد می‌باشد اما نرخ تعرفه موثر این بخش برابر ۴۹/۹ درصد می‌باشد. نرخ تعرفه اسمی و موثر برای تولید وسایل نقلیه موتوری، تریلرها به ترتیب برابر ۲۰/۷ درصد و ۳۴/۶ درصد می‌باشد. مقادیر نرخ تعرفه اسمی و موثر برای محصولات ساخته شده از چوب به ترتیب برابر ۲۰/۴ درصد و ۳۳/۷ درصد، برای بخش پوشاک به ترتیب برابر ۵۴/۹ درصد و ۶۸ درصد و برای ماشین‌آلات و دستگاه‌های الکتریکی به ترتیب برابر ۱۶/۸ درصد و ۲۹/۲ درصد می‌باشد. نرخ تعرفه موثر برای سایر رشته فعالیت‌ها در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول ۴: متوسط نرخ تعرفه موثر برای بخش‌های مختلف اقتصادی

بخش اقتصادی	کد ISIC	شرح فعالیت	نرخ تعرفه اسمی اعمال شده	نرخ تعرفه مواد اولیه مورد نیاز	نرخ تعرفه موثر
بخش کشاورزی	۱۱۱	محصولات زراعی	۱۷,۴	۳,۹	۱۹,۱
	۱۱۲	سبزیجات و صیفی‌جات، ریشه‌ها و غده‌ها	۴۳,۳	۳,۹	۵۵,۵
	۱۱۳	محصولات باغداری	۴۲,۵	۱,۷	۵۳,۸
	۱۲۱	دام و طیور زنده و محصولات آن	۷,۳	۱۵,۶	-۱۸,۴

بخش اقتصادی	کد ISIC	شرح فعالیت	نرخ تعرفه اسمی اعمال شده	نرخ تعرفه مواد اولیه مورد نیاز	نرخ تعرفه موثر
	۱۲۲	عسل ، پبله تر ، تخم نوغان و سایر محصولات زنبور عسل و کرم ابریشم	۲۰,۵	۵,۷	۲۲,۸
	۲۰۰	محصولات جنگلداری و قطع اشجار	۱۳,۳	۰,۲	۱۴,۸
	۵۰۰	ماهگیری	۱۸,۴	۴,۳	۲۳,۸
بخش معدن	۱۰۱۰	استخراج زغال سنگ خشک	۵	۱,۶	۴,۶
	۱۰۲۰	استخراج لیگنیت (زغال قهوه‌ای)	۵	۱,۶	۴,۶
	۱۰۳۰	استخراج زغال سنگ نارس (تورب)	۵	۱,۶	۴,۶
	۱۱۱۰	نفت خام و گاز طبیعی	۷,۵	۰	۷,۷
	۱۳۱۰	سنگ آهن و کنسانتره های آن	۵	۰,۷	۵,۴
	۱۳۲۰	سنگ مس و کنسانتره های آن	۵,۶	۰,۸	۵,۵
	۱۴۱۰	سنگ ، ماسه و خاک رس	۷,۳	۱,۷	۷,۶
	۱۴۲۱	استخراج مواد معدنی شیمیایی و کودهای معدنی	۵,۹	۱	۶,۷
	۱۴۲۲	استخراج نمک	۶	۱	۶,۸
	۱۴۲۹	استخراج سایر معادن	۵,۷	۱	۶,۳
	بخش صنعت	۱۵	محصولات غذایی و آشامیدنی و روغن‌ها و چربی‌های گیاهی و حیوانی	۳۱,۲	۲۲,۱
۱۶		محصولات از توتون و تنباکو	۴۷,۵	۲۶,۷	۴۸,۵
۱۷		منسوجات	۲۹,۹	۱۳,۷	۶۴,۲
۱۸		انواع پوشاک	۵۴,۹	۲۸	۶۸
۱۹		انواع کفش و اجزای آن و سایر محصولات چرمی	۳۸,۳	۷,۲	۹۴,۱
۲۰		محصولات ساخته شده از چوب ، چوب ، پنبه ، نی و مواد حصیر بافی	۲۰,۴	۹,۱	۳۳,۷
۲۱		تولید کاغذ و محصولات کاغذی	۱۲,۸	۱۶	۹,۴-
۲۲		انتشار و چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده	۲۵,۴	۱۶	۲۷,۹
۲۳		صنایع تولید زغال کک - پالایشگاه‌های نفت و سوخت‌های هسته‌ای	۶,۸	۳,۷	۷
۲۴		مواد و محصولات شیمیایی	۸,۷	۴	۸,۱
۲۵		محصولات لاستیکی و پلاستیکی	۱۸,۶	۸,۲	۳۶,۳
۲۶		تولید سایر محصولات کانی غیر فلزی	۲۰,۶	۱۰	۲۲,۸
۲۷		تولید فلزات اساسی	۱۲,۱	۹,۲	۸,۲
۲۸		تولید محصولات فلزی فابریکی بجز ماشین‌آلات و تجهیزات	۲۲,۳	۶,۳	۴۲,۲
۲۹		تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۱۲,۴	۱۸,۷	۱۶,۱-

اقتصادی	کد ISIC	شرح فعالیت	نرخ تعرفه اسمی اعمال شده	نرخ تعرفه مواد اولیه مورد نیاز	نرخ تعرفه موثر
	۳۰	ماشین آلات دفتری ، حسابداری و محاسباتی	۱۲,۵	۵,۴	۱۵,۷
	۳۱	ماشین آلات و دستگاه‌های الکتریکی	۱۶,۸	۶,۲	۲۹,۲
	۳۲	تجهیزات و دستگاه‌های مربوط به رادیو و تلویزیون و مخابرات	۱۲,۵	۸,۴	۲۰,۸
	۳۳	تجهیزات پزشکی و جراحی و وسائل ارتوپدی ابزارهای اپتیکی و ابزار دقیق ، ساعت‌های مچی و انواع دیگر ساعت	۱۰,۸	۱۱,۵	۱,۷-
	۳۴	وسایل نقلیه موتوری (شامل خودروی سواری) ، تریلرها و نیم تریلرها ، بدنه ، قطعات و لوازم الحاقی آنها	۲۰,۷	۹,۳	۳۴,۶
	۳۵	سایر وسایل و تجهیزات حمل و نقل و قطعات آنها	۱۲,۲	۹,۷	۱۳,۱
	۳۶	تولید مبلمان و مصنوعات طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۲۹,۶	۱۶,۶	۳۰,۲

ماخذ: رنجبر، امید. (۱۳۹۵). محاسبه نرخ تعرفه موثر صنایع کشور، سازمان توسعه تجارت ایران

۱۳- خلاصه و نتیجه‌گیری

۱- در حال حاضر ایران از منظر میانگین ساده نرخ‌های تعرفه، کماکان در زمره کشورهای محسوب می‌شود که از بالاترین نرخ‌های تعرفه در دنیا برخوردار است، بطوری که با میانگین نرخ تعرفه ۱۸/۲ درصد از نظر بالا بودن میانگین ساده نرخ‌های تعرفه در کل بخش‌های اقتصاد پس از کشورهای باهاما، سودان، جیبوتی و مالدیو، رتبه پنجم دنیا را به خود اختصاص داده است. این وضعیت برای بخش‌های کشاورزی و صنعت به ترتیب با نرخ‌های تعرفه ۲۶/۷ درصد و ۱۶/۷۱ درصد، رتبه دهم و نهم جهان است. این رتبه تا چند سال پیش به مراتب بدتر بوده است..

۲- بی‌ثباتی نظام تعرفه‌ای و تغییرات پی‌درپی نرخ‌های حقوق ورودی، طولانی و بلندمدت بودن حمایت‌ها و فقدان عنصر زمان و عملکرد در حمایت‌های تعرفه‌ای اعطا شده، از ویژگی‌های نظام تعرفه‌ای ایران است.

۳- در ایران حمایت‌های واقعی از بخش صنعت بر خلاف قاعده جهانی بیشتر از بخش کشاورزی بوده و در تنظیم و تدوین تعرفه‌ها به ملاحظات آمایش سرزمین و الزامات زیست‌محیطی توجه نشده است.

۴- ایران علاوه بر اینکه در بین کشورهای جهان یکی از بالاترین میانگین‌های تعرفه (۱۸/۲ درصد) را دارد، از وسیعترین سطح پوشش حمایت تعرفه‌ای نیز برخوردار است و به شکلی بی سابقه، هر کالای وارداتی را مشمول حداقل حقوق گمرکی ۴ درصد کرده است.

۵- اگر حرکت به سمت میانگین‌های تعرفه‌ای پایین برای کل کالاها، میانگین بالا در بخش کشاورزی، استفاده از ابزارهای عدم شفافیت و تعرفه‌های غیرارزشی در خصوص فعالیت‌های حساس اقتصادی از جمله کشاورزی و افزایش هدفمندی تعرفه‌گذاری از طریق افزایش تعداد طبقات بدانیم، نظام تعرفه‌گذاری در ایران طی سنوات اخیر عکس جریان فوق حرکت کرده است.

۶- تعرفه‌های ایران در بخش کشاورزی نسبت به صنعت در مقایسه با سایر کشورها به طور نسبی پایین‌تر است. این تعرفه‌های پایین با هدف جلب رضایت مصرف‌کنندگان و بدون توجه به آثار منفی افزایش وابستگی در محصولات کشاورزی و کاهش تولید داخلی بوده است. کاهش قدرت رقابت محصولات کشاورزی تولید داخل در مقابل کالاهای وارداتی، کاهش درآمد کشاورزان و ایجاد درآمد برای گروه معدودی از واردکنندگان حاصل این رویکرد بوده است.

۷- وجود ردیف‌های تعرفه‌ای تحت عنوان «سایر» در ساختار تعرفه‌ای ایران که در برگیرنده ۲۱ درصد خطوط تعرفه‌ای کشور و بیش از ۳۰ درصد واردات است نشان دهنده عدم شفافیت در حدود یک سوم واردات کشور و دشواری مدیریت واردات این اقلام کالایی است. این در حالی است چنین چیزی به این وسعت در سایر کشورهای جهان مشاهده نمی‌گردد. افزایش تعداد ردیف‌های تعرفه‌ای هشت رقمی و همچنین تعمیق تعداد ردیف‌های تعرفه‌ای به سطوح جزئی‌تر مثلاً ردیف‌های تعرفه‌ای ۱۰ و ۱۲ رقم مانند اتحادیه اروپا و حتی کشور ترکیه از جمله راهکارهای حل و فصل این موضوع است.

۸- نیاز به کاهش اساسی نرخ‌های تعرفه در فرآیند الحاق ایران به سازمان تجارت جهانی یکی از چالش‌های کشور در حوزه تعرفه‌ها است که از اکنون باید برای آن طرح و برنامه مشخص و حساب شده‌ای در نظر گرفت. حضور در موافقت‌نامه‌های منطقه‌ای دو و چندجانبه با استفاده از فرصت اعطای تخفیفات بیشتر تعرفه‌ای به طرف‌های تجاری و جلب همکاری آنان و در مقابل اخذ امتیازات تجاری از آنان از یک طرف و همچنین نزدیک شدن به استانداردهای جهانی با کاهش‌های هدفمند و منطقی تعرفه‌ای از طرف دیگر از امتیازات این اقدام می‌باشد.

۹- در بررسی حمایت موثر از رشته فعالیت‌های اقتصادی، به غیر از بخش معدن که تعرفه‌ای پایین به خاطر ماهیت مواد اولیه و تولید کاغذ که دارای نرخ تعرفه منفی می‌باشد، بیشترین حمایت تعرفه‌ای در اقتصاد ایران از رشته فعالیت‌های تولیدی این دسته به عمل می‌آید. این در حالی است که حمایت تعرفه‌ای بسیار بالا از پوشاک، کفش، چوب، تجهیزات حمل و نقل و مبلمان هیچگاه به توسعه

صادرات محصولات این بخش کمک نکرده است. در حالی که جایگاه محصولات تولیدی این بخش‌ها در سبد مصرفی ایرانیان بالا بوده و به افزایش تورم داخلی طی سالیان متمادی دامن زده است. بایستی طی یک برنامه‌ریزی میان‌مدت حمایت‌ها از این بخش‌ها برداشته شده و اشتغال آنها به سمت بخش‌های مزیت‌دار تولیدی و صادراتی سوق داده شود.

در پایان پیشنهاد می‌گردد حمایت‌های تعرفه‌ای ایران با رویکرد اقتصاد مقاومتی و از طریق یک فرایند فراگیر مشورتی با بخش خصوصی در تعامل با اتاق بازرگانی در قالب تدوین نقشه راه بازننگری در کلیه نرخ‌های مربوط به عوارض ورودی برای مدت پنج سال بر اساس محورهای ذیل بازطراحی گردد:

- ❖ افزایش طبقات تعرفه‌ای بر حسب نیاز و لغو مصوبه شماره ۹۴/۲۱۰/۷۹۳۳ مورخ ۱۳۹۴/۱۲/۱۷ مربوط به کاهش طبقات تعرفه‌ای از ده به هشت طبقه.
- ❖ کاهش نرخ حقوق ورودی ماشین‌آلات و محصولات واسطه‌ای که تولید داخل ندارند.
- ❖ کاهش نرخ حقوق ورودی "بخش‌های مزیت‌دار موجود" که در حال حاضر بیش از ۸۰٪ بازار داخل را به خود اختصاص داده‌اند به صورت پلکانی و مطابق مصوبه پیشنهادی ضمیمه سند.
- ❖ افزایش نرخ حقوق ورودی "بخش‌های دارای مزیت‌های نهفته" مطابق مصوبه پیشنهادی ضمیمه سند تا سقف ۲۵٪ و برای مدت پنج سال و کاهش پلکانی آن پس از انقضای دوره موقت حمایت تعرفه‌ای مطابق با شرایط مندرج در مصوبه پیشنهادی سند.
- ❖ تعدیل نرخ حقوق ورودی "بخش‌های حساس" صنعتی که اشتغال کارگاهی بالای [حداقل میزان اشتغال با مشورت کلیه ذیتفغان تعیین شود] دارند، به صورت تدریجی به ۲۵٪ نرخ (مربوط به کالاهای مصرفی با قابلیت قاچاق‌پذیری بالا) و نرخ ۴۰٪ (سایر بخش‌ها)، مشروط به این که به افزایش نرخ اشتغال در بخش منجر نگردد.
- ❖ کاهش نرخ حقوق ورودی "کالاهای محیط زیستی" با در نظر گرفتن معیارهای تولید داخل، شاخص پیچیدگی، نرخ اشتغال در بخش‌های حساس.
- ❖ جایگزینی نرخ حقوق ورودی کالاهای مشمول ممنوعیت‌های وارداتی محصولات صنعتی با نرخ معادل تعرفه‌ای.
- ❖ جایگزینی نرخ حقوق ورودی کالاهای مشمول ممنوعیت‌های وارداتی محصولات کشاورزی، با نرخ‌های دوگانه سهمیه‌های تعرفه‌ای (شامل نرخ پایین‌تر با سهمیه مشخص و نرخ بالاتر برای واردات فراتر از میزان سهمیه سالیانه تعیین شده).
- ❖ کاهش پراکنش‌های نرخ تعرفه‌ای از طریق یکسان‌سازی نرخ‌های حقوق ورودی کلیه خطوط تعرفه‌ای حتی الامکان در سطح نظام هماهنگ شش رقمی و عدم استفاده از نرخ‌های متفاوت در خطوط "سایر".

منابع و مآخذ

- ۱- پایگاه اطلاع رسانی سازمان جهانی تجارت (WWW.WTO.org)، World Trade Profiles 2015.
- ۲- موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی، مقررات صادرات و واردات، سال های مختلف.
- ۳- ناصری، سید مهدی. ۱۳۸۹ دسترسی به بازار؛ فصل چهارم کتاب «سازمان جهانی تجارت، ساختار، قواعد و موافقت نامه ها»، شرکت چاپ و نشر بازرگانی، چاپ دوم.
- ۴- گمرک جمهوری اسلامی ایران - سایت گمرک ایران <http://www.irica.gov.ir>
- ۵- راستی محمد، ۱۳۹۴. گزارش «سیاست های تعرفه ای و برنامه ششم توسعه» موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی.
- ۶- زاهد طلبان علی (۱۳۹۵)، تدوین سیاست تجاری، موسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی.